

بخش ویژه: مفهوم و ابعاد اقتصاد شهری (بهار 88)

درآمدی بر اقتصاد شهری

بهروز هادی زنون

چکیده

در این مقاله برآنیم تا به مرور تحولات علم اقتصاد شهری در جهان، از بدو شکل‌گیری آن در اوایل دهه‌ی 1960 تا به امروز بپردازیم. برای این منظور ادبیات موضوع واکاوی شده است و پس از مرور تاریخچه‌ی شکل‌گیری و تحول علم اقتصاد شهری، مباحث اصلی این رشته از علم اقتصاد به شرح زیر مطرح شده است:

- تحلیل ساختار فضایی شهر، اندازه و رشد آن؛
- اقتصاد مسکن شهری؛
- اقتصاد ترابری شهری؛
- مکان‌یابی تسهیلات شهری و
- مهاجرت به شهرها و رشد شتابان مناطق شهری.

در هر یک از موارد بالا، پیشرفت‌های علمی در زمینه‌ی نظریه‌پردازی و مدل‌سازی به اجمال تشریح شده و در قسمت سوم مقاله، مسائل مربوط به سیاستگذاری بخش عمومی در شهرها بررسی شده است. در این زمینه به طور مشخص به موضوعات زیر پرداخته‌ایم:

- مالیه‌ی شهری؛
- ایجاد تأسیسات و تسهیلات شهری؛
- مسائل شهری در کشورهای در حال توسعه و رویکرد دولت‌ها به آن؛
- تسهیل توسعه‌ی اقتصادی شهرها از راه تهیه‌ی برنامه‌ی توسعه‌ی اقتصاد محلی و
- نوسازی بافت‌های فرسوده و ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی.

با طرح این مباحث، ضمن بیان تحولات شگرف علم اقتصاد شهری در جهان، نشان داده‌ایم که این علم تا چه اندازه می‌تواند در خدمت سیاستگذاری و برنامه‌ریزی شهری قرار گیرد.

کلیدواژه: اقتصاد شهری، مکان‌یابی بنگاه‌ها، مکان‌یابی خانوارها، مسکن شهری، ترابری شهری، مالیه‌ی شهری

جهانی شدن و رقابت شهری

چالش‌ها و فرصت‌های پیش روی مراجع مسئول شهرداری در کشورهای در حال توسعه

دکتر رامین کیوانی

چکیده

- جهانی‌سازی عامل مشخصه مباحثات جاری درباره‌ی توسعه‌ی اقتصادی است. در اینجا حوزه‌ی بررسی ما برای مطالعه‌ی جهانی‌سازی، اقتصاد به ویژه ادغام اقتصادی جهانی و تأثیر آن بر شهرها و رقابت شهری است.
- شهرهای مورد بحث مکان‌هایی هستند که کار جهانی‌سازی در آنها پیاده می‌شود. این مناطق گره‌های راهبردی یا مناطق مرکزی تمرکز زیرساخت‌ها / شبکه‌های فنی، اقتصادی و انسانی و فرایندهای انعکاسی لازم عملکرد شرکت‌ها

و بازارهای جهانی هستند. فشارهای رقابتی و برنامه‌های استنتاج شده و عکس‌العمل‌های عمرانی برای جذب سرمایه-گذاری بین‌المللی و عملکردهای اقتصادی راهبردی، توسعه‌ی آتی شهرها را تغییر می‌دهند.

- بنابراین، سؤال اصلی این است که چگونه شهرها وضعیت رقابتی خود را بهبود می‌بخشند؟
- ساسن در کار نوآورانه‌اش «شهر جهانی» (2001)، از خدمات خاص (تبلیغات، حسابداری و خدمات حقوقی) برای درجه‌بندی شهرهای جهانی استفاده کرده و نشان داده‌است که نیویورک، لندن و توکیو در بالاترین درجه قرار دارند. این شهرها نقاط متمرکز فرماندهی در سازماندهی اقتصاد جهانی بوده و مکان‌های تولید نوآوری‌ها و ابتکارات به شمار می‌روند.
- ساسن، سلسله مراتبی (رتبه‌بندی) از شهرهای جهان با عملکردهای متفاوت اما مکمل، در حمایت از اقتصاد جهانی مشخص کرده‌است. بسیاری از این شهرها به سرعت ظرفیت‌های سازمانی، زیرساختی و منابع انسانی خود را برای حفظ و بهبود وضعیت رقابتی خود توسعه می‌دهند؛ این توسعه نه تنها برای سرمایه‌گذاری صنعتی خارجی مستقیم، بلکه برای بالا رفتن خودشان در سلسله مراتب رتبه‌بندی و تبدیل به گرهی بین‌المللی با ارزش افزوده بالاتر تلاش می‌کنند.
- از نمونه‌های خوب در این زمینه، سنگاپور و هنگ‌کنگ را می‌توان نام برد که پایه‌های اقتصادی آنها را در فازهایی پیاپی از کارگاه‌های بهره‌کشی سال‌های دهه‌ی 60 به مراکز بین‌المللی فناوری پیشرفته و اقتصاد اطلاعاتی و ادارات مرکزی منطقه‌ای و مراکز خدمات صادراتی آسیا، تغییر داده‌اند (Macleod and McGee, 1996; Ho and So, 1997; Sim, et al., 2003). به همین صورت می‌توانیم ظهور اخیر شهرهای سواحل جنوبی خلیج فارس را مشاهده کنیم که در زمانی کمتر از 30 سال شن‌های خالی در صحرای عرب به شهرهای جهانی تبدیل شده‌اند. از میان این شهرها دبی در امارات و منامه در بحرین در زمانی کمتر از 30 سال، به عنوان کانون‌های ترابری هوایی و دریایی منطقه، مراکز گردشگری بین‌المللی و گره‌های خدماتی و ادارات مرکزی، مالی، تدارکاتی و شرکتی در سراسر خاورمیانه و فراتر از آن شناخته می‌شوند (Parsa and Keivani, 2002; Stanley, 2001).
- دگرذیسی جهانی شهرها در میان کشورهای در حال توسعه، گسترش یافته و تغییرات عمده‌ای را در عملکرد جهانی و منطقه‌ای، از شهرهای چین و هند در آسیا تا عملکردهای اصلی نوظهور در سائوپائولو و مکزیکوسیتی در آمریکای لاتین به وجود آورده است (Keivani and Mattingly, 2007).
- با وجود این، از آنجایی که این روند بسیار به روش عمل وابسته است، موفقیت آن بستگی کامل به شناخت فرصت‌ها، اتکا به امتیازات نسبی موجود و ایجاد امتیازات رقابتی دارد که سبب می‌شود شهرها روند جهانی‌سازی را بهتر برای منافع خودشان مدیریت کرده و از آن استفاده کنند. نقش شهرداری‌های شهرها در این روند بسیار اهمیت دارد. این مقاله روند جهانی‌سازی اقتصادی و تأثیر آن بر شهرهای کشورهای در حال توسعه و به ویژه نقش شهرداری‌ها را در ایجاد و حفظ موقعیت رقابتی شهرها، در سلسله مراتب (رتبه‌بندی) شهرهای منطقه‌ای و جهانی بررسی می‌کند.

کلید واژه: جهانی شدن، کشورهای در حال توسعه، رقابت، شهرداری‌ها، توسعه‌ی اقتصادی

جعبه ابزار نظری و روش شناختی اقتصاد شهری از کجا تا به کجا؟

نویسندگان: روبرتا کاپلو و پینتر نیکمپ

ترجمه: مهدی تقوی

چکیده

• در دهه‌ی گذشته، کوشش‌های بسیاری در زمینه‌ی بررسی منتقدانه و جامع وضعیت موجود در علوم منطقه‌ای، با موفقیت نسبی، انجام شده است. دلایل مربوط به این تمرین‌های مفهومی و روش‌شناسانه که اغلب از آن به بحران میان‌سال‌ی یاد می‌شود، بعد از گذشت 40 سال از ایجاد علوم منطقه‌ای به عنوان رشته‌ای نوین، مطرح شده است؛ از اهداف اصلی علوم منطقه‌ای می‌توان، ارزیابی مسیری که از 40 سال پیش تاکنون طی شده، سنجش اهداف به دست آمده با آنچه انتظار می‌رفت و بررسی امکانات جدید برای آینده را نام برد. انگیزه‌ی ویرایش این مقاله، برجسته ساختن پیشرفت‌های نظری و روش شناختی در علوم شهری از نظر اقتصادی است تا دست‌یافت‌های علمی به دست آمده تاکنون و شکاف‌های نظری روش شناختی ترمیم شدنی، مشخص گردند. بررسی نظریه‌ها، مدل‌ها و چهارچوب‌های علمی ارائه شده در بررسی‌ها، شواهدی بر غنی بودن این رشته بوده و دلیل علاقه به ویرایش مقاله‌ای در مورد پیشرفت‌ها در اقتصاد شهری مانند این را مشخص می‌کنند.

کلید واژه: پویایی و رشد شهری، پیشرفت در اقتصاد شهری

بخش ویژه: مفهوم و ابعاد اقتصاد شهری (بهار 88)

درآمدی بر اقتصاد شهری

بهروز هادی زنون

چکیده

در این مقاله برآنیم تا به مرور تحولات علم اقتصاد شهری در جهان، از بدو شکل‌گیری آن در اوایل دهه‌ی 1960 تا به امروز بپردازیم. برای این منظور ادبیات موضوع واکاوی شده است و پس از مرور تاریخچه‌ی شکل‌گیری و تحول علم اقتصاد شهری، مباحث اصلی این رشته از علم اقتصاد به شرح زیر مطرح شده است:

- تحلیل ساختار فضایی شهر، اندازه و رشد آن؛
- اقتصاد مسکن شهری؛
- اقتصاد ترابری شهری؛
- مکان‌یابی تسهیلات شهری و
- مهاجرت به شهرها و رشد شتابان مناطق شهری.

در هر یک از موارد بالا، پیشرفت‌های علمی در زمینه‌ی نظریه‌پردازی و مدل‌سازی به اجمال تشریح شده و در قسمت سوم مقاله، مسائل مربوط به سیاستگذاری بخش عمومی در شهرها بررسی شده است. در این زمینه به طور مشخص به موضوعات زیر پرداخته‌ایم:

- مالیه‌ی شهری؛
  - ایجاد تأسیسات و تسهیلات شهری؛
  - مسائل شهری در کشورهای در حال توسعه و رویکرد دولت‌ها به آن؛
  - تسهیل توسعه‌ی اقتصادی شهرها از راه تهیه‌ی برنامه‌ی توسعه‌ی اقتصاد محلی و
  - نوسازی بافت‌های فرسوده و ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی.
- با طرح این مباحث، ضمن بیان تحولات شگرف علم اقتصاد شهری در جهان، نشان داده‌ایم که این علم تا چه اندازه می‌تواند در خدمت سیاستگذاری و برنامه‌ریزی شهری قرار گیرد.

کلیدواژه: اقتصاد شهری، مکان‌یابی بنگاه‌ها، مکان‌یابی خانوارها، مسکن شهری، ترابری شهری، مالیه‌ی شهری

جهانی شدن و رقابت شهری

چالش‌ها و فرصت‌های پیش روی مراجع مسئول شهرداری در کشورهای در حال توسعه

دکتر رامین کیوانی

چکیده

- جهانی‌سازی عامل مشخصه مباحثات جاری درباره‌ی توسعه‌ی اقتصادی است. در اینجا حوزه‌ی بررسی ما برای مطالعه‌ی جهانی‌سازی، اقتصاد به ویژه ادغام اقتصادی جهانی و تأثیر آن بر شهرها و رقابت شهری است.
- شهرهای مورد بحث مکان‌هایی هستند که کار جهانی‌سازی در آنها پیاده می‌شود. این مناطق گره‌های راهبردی یا مناطق مرکزی تمرکز زیرساخت‌ها / شبکه‌های فنی، اقتصادی و انسانی و فرایندهای انعکاسی لازم عملکرد شرکت‌ها

و بازارهای جهانی هستند. فشارهای رقابتی و برنامه‌های استنتاج شده و عکس‌العمل‌های عمرانی برای جذب سرمایه-گذاری بین‌المللی و عملکردهای اقتصادی راهبردی، توسعه‌ی آتی شهرها را تغییر می‌دهند.

- بنابراین، سؤال اصلی این است که چگونه شهرها وضعیت رقابتی خود را بهبود می‌بخشند؟
- ساسن در کار نوآورانه‌اش «شهر جهانی» (2001)، از خدمات خاص (تبلیغات، حسابداری و خدمات حقوقی) برای درجه‌بندی شهرهای جهانی استفاده کرده و نشان داده‌است که نیویورک، لندن و توکیو در بالاترین درجه قرار دارند. این شهرها نقاط متمرکز فرماندهی در سازماندهی اقتصاد جهانی بوده و مکان‌های تولید نوآوری‌ها و ابتکارات به شمار می‌روند.
- ساسن، سلسله مراتبی (رتبه‌بندی) از شهرهای جهان با عملکردهای متفاوت اما مکمل، در حمایت از اقتصاد جهانی مشخص کرده‌است. بسیاری از این شهرها به سرعت ظرفیت‌های سازمانی، زیرساختی و منابع انسانی خود را برای حفظ و بهبود وضعیت رقابتی خود توسعه می‌دهند؛ این توسعه نه تنها برای سرمایه‌گذاری صنعتی خارجی مستقیم، بلکه برای بالا رفتن خودشان در سلسله مراتب رتبه‌بندی و تبدیل به گرهی بین‌المللی با ارزش افزوده بالاتر تلاش می‌کنند.
- از نمونه‌های خوب در این زمینه، سنگاپور و هنگ‌کنگ را می‌توان نام برد که پایه‌های اقتصادی آنها را در فازهایی پیاپی از کارگاه‌های بهره‌کشی سال‌های دهه‌ی 60 به مراکز بین‌المللی فناوری پیشرفته و اقتصاد اطلاعاتی و ادارات مرکزی منطقه‌ای و مراکز خدمات صادراتی آسیا، تغییر داده‌اند (Macleod and McGee, 1996; Ho and So, 1997; Sim, et al., 2003). به همین صورت می‌توانیم ظهور اخیر شهرهای سواحل جنوبی خلیج فارس را مشاهده کنیم که در زمانی کمتر از 30 سال شن‌های خالی در صحرای عرب به شهرهای جهانی تبدیل شده‌اند. از میان این شهرها دبی در امارات و منامه در بحرین در زمانی کمتر از 30 سال، به عنوان کانون‌های ترابری هوایی و دریایی منطقه، مراکز گردشگری بین‌المللی و گره‌های خدماتی و ادارات مرکزی، مالی، تدارکاتی و شرکتی در سراسر خاورمیانه و فراتر از آن شناخته می‌شوند (Parsa and Keivani, 2002; Stanley, 2001).
- دگرذیسی جهانی شهرها در میان کشورهای در حال توسعه، گسترش یافته و تغییرات عمده‌ای را در عملکرد جهانی و منطقه‌ای، از شهرهای چین و هند در آسیا تا عملکردهای اصلی نوظهور در سائوپائولو و مکزیکوسیتی در آمریکای لاتین به وجود آورده است (Keivani and Mattingly, 2007).
- با وجود این، از آنجایی که این روند بسیار به روش عمل وابسته است، موفقیت آن بستگی کامل به شناخت فرصت‌ها، اتکا به امتیازات نسبی موجود و ایجاد امتیازات رقابتی دارد که سبب می‌شود شهرها روند جهانی‌سازی را بهتر برای منافع خودشان مدیریت کرده و از آن استفاده کنند. نقش شهرداری‌های شهرها در این روند بسیار اهمیت دارد. این مقاله روند جهانی‌سازی اقتصادی و تأثیر آن بر شهرهای کشورهای در حال توسعه و به ویژه نقش شهرداری‌ها را در ایجاد و حفظ موقعیت رقابتی شهرها، در سلسله مراتب (رتبه‌بندی) شهرهای منطقه‌ای و جهانی بررسی می‌کند.

کلید واژه: جهانی شدن، کشورهای در حال توسعه، رقابت، شهرداری‌ها، توسعه‌ی اقتصادی

جعبه ابزار نظری و روش شناختی اقتصاد شهری از کجا تا به کجا؟

نویسندگان: روبرتا کاپلو و پینتر نیکمپ

ترجمه: مهدی تقوی

چکیده

• در دهه‌ی گذشته، کوشش‌های بسیاری در زمینه‌ی بررسی منتقدانه و جامع وضعیت موجود در علوم منطقه‌ای، با موفقیت نسبی، انجام شده است. دلایل مربوط به این تمرین‌های مفهومی و روش‌شناسانه که اغلب از آن به بحران میان‌سال‌ی یاد می‌شود، بعد از گذشت 40 سال از ایجاد علوم منطقه‌ای به عنوان رشته‌ای نوین، مطرح شده است؛ از اهداف اصلی علوم منطقه‌ای می‌توان، ارزیابی مسیری که از 40 سال پیش تاکنون طی شده، سنجش اهداف به دست آمده با آنچه انتظار می‌رفت و بررسی امکانات جدید برای آینده را نام برد. انگیزه‌ی ویرایش این مقاله، برجسته ساختن پیشرفت‌های نظری و روش شناختی در علوم شهری از نظر اقتصادی است تا دست‌یافت‌های علمی به دست آمده تاکنون و شکاف‌های نظری روش شناختی ترمیم شدنی، مشخص گردند. بررسی نظریه‌ها، مدل‌ها و چهارچوب‌های علمی ارائه شده در بررسی‌ها، شواهدی بر غنی بودن این رشته بوده و دلیل علاقه به ویرایش مقاله‌ای در مورد پیشرفت‌ها در اقتصاد شهری مانند این را مشخص می‌کنند.

کلید واژه: پویایی و رشد شهری، پیشرفت در اقتصاد شهری
